

УДК 336.02:351.82(477)

В. Смаглюк

ФОРМУВАННЯ І РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Розглянено основні проблеми державної податкової політики, з якими зіштовхнулась Україна за роки своєї незалежності та можливі шляхи їх подолання. Проаналізовано основні види податків та їх вплив на економічну ситуацію та ведення бізнесу.

Ключові слова: державна податкова політика, податкова система, демократичні перетворення, суспільний розвиток, державне управління, податкове навантаження.

Ефективне правове регулювання податкової системи України є не тільки важливою передумовою суспільного розвитку, але й нагальною потребою економічного зростання. Податкова політика як складова державної політики є важливим фінансовим інструментом мобілізації коштів для подальшого виконання функцій держави та здійснення регулювання економіки. Історичний досвід свідчить, що побудова ефективної податкової політики та її реалізація становить серйозне випробування для уряду будь-якої держави. Адже суперечності між бюджетними інтересами держави та інтересами платників податків були, є і будуть завжди. Зараз в Україні, яка довгий час жила, розглядаючи роль податків лише як фіскальний інструмент наповнення бюджету, склалася досить складна ситуація щодо реформування податкової системи.

На жаль, на сьогодні не створені належні умови податкової політики в Україні для створення стабільного чисельного середнього класу. Державна підтримка середнього класу повинна бути однією із основних довгострокових інвестицій держави. Завдяки активній участі у громадянському та політичному житті середній клас визначає моральні стандарти суспільства. Чисельність середнього класу є основним показником економічного зростання в країні.

На сьогодні перед владою та українським суспільством постало надзвичайно складне завдання: створити належні умови, а саме прозору та зрозумілу податкову систему для стабільного подальшого розвитку умов життя та ведення бізнесу, що своєю чергою, буде сприяти розвитку чисельності середнього класу як запоруки демократичного устрою держави.

Науковий і практичний інтерес до проблеми податкової політики в Україні різко зріс у 1998 р. Серед українських вчених проблеми податкових систем, використання різноманітних податків та їх доцільність досліджують В. Андрущенко, В. Баліцька, М. Балахнічова, П. Бечко, І. Благун, В. Бодров, О. Василик, П. Герасименко, О. Гончаренко, Є. Іонін, Т. Крушельницька, В. Козюк, Т. Корнякова, А. Крисоватий, С. Кучер, Я. Литвин, П. Мельник, В. Опарін, А. Соколовська, І. Якушик. Проблеми оподаткування в різних країнах присвячені праці таких зарубіжних вчених, як: З. Бжезинський, М. Бобоев, А. Буковецький, П. Гензель, А. Градовський, Дж. Гелбрейт, Є. Жирнов, Н. Іванова, В. Кашін, Д. Клар, Ф. Лассаль, Е. Легтет, К. Мокану, В. Пансков, Д. Рікардо, У. Хассі.

Мета роботи полягає у дослідженні та аналізі основних проблем державної податкової політики в Україні та пошуку можливих шляхів їх вирішення.

В умовах інтеграції української економіки до Європейського Союзу та утвердження якісно нової господарської системи в Україні важливим завданням є формування стабільного соціально-економічного розвитку суспільства, високого рівня добробуту населення. У цьому контексті потребує реформування та вдосконалення існуюча податкова система України, задля створення більш сприятливих умов ведення бізнесу та економічного розвитку загалом, оскільки саме податкова система в країні може вплинути на інвестиційний попит, зменшити податкові витрати, створити усі умови для успішної зовнішньоекономічної діяльності, підвищити рівень моральної відповідальності особи перед суспільством.

На сучасному етапі правове регулювання податкової системи в Україні здійснюється за відсутності єдиної загальнодержавної програми, що пояснює її непослідовність. Наслідком цього є складність та суперечливість податкового законодавства, внесення численних змін до законів щодо оподаткування, надмірне податкове навантаження на окремих платників податків, зниження ділової активності суб'єктів господарювання, численні конфлікти між контролюючими органами та платниками податків, складність в оформленні звітної документації тощо. Чинна податкова система України регулюється десятками Законів України, постановами Кабінету Міністрів України та іншими нормативно-законодавчими актами, окремі положення яких мають протиріччя, а тому на сьогодні виникає нагальна потреба у реформуванні податкової системи України, кінцевою метою якого повинно стати спрощення податкового законодавства, його адаптація до законодавства Європейського Союзу.

Основними недоліками податкової системи України є:

- високий рівень податкового навантаження;
- наявність великої кількості податків і зборів, створюючи ситуацію, яка ускладнює ведення бізнесу;
- несвоєчасне відшкодування податку на додану вартість суб'єктам господарювання;
- суперечлива назва податків та мети його стягування;
- нестабільність податкового законодавства, що не дозволяє компаніям розробляти власні плани на довгострокову перспективу;
- відсутність удосконалення адміністрування податку з доходів фізичних осіб (оскільки більше ніж 40% роботодавців виплачують заробітну плату в конвертах);
- занадто високі розбіжності в оподаткування фізичних осіб-підприємців, які працюють на загальній та спрощеній системах;
- недосконала й значно витратна система адміністрування податків і зборів;
- низький рівень податкової культури, ухилення від податків.

Отже, дійсно існує проблема щодо покращення адміністрування податків та зборів шляхом підвищення довіри між органами державної податкової служби та бізнесу, а також створення ефективної системи консультаційного обслуговування платників податків.

На сьогодні, згідно з рейтингом "Paying Taxes 2012", складеним за методикою Світового банку, податкова система України є однією з найбільш обтяжливих у світі. Українським підприємцям доводиться платити 147 податків і зборів та витратити на це більше ніж 736 годин. Внаслідок цього, на сьогодні у рейтингу податкових систем Україна займає 181 місце із 183 (гірше лише у Венесуелі та Білорусі) [1].

Однією з основних проблем сучасної податкової системи країни є її фіскальна спрямованість, а не орієнтація на підтримку сталого економічного зростання. Надто високе податкове навантаження на виробництво та низьке навантаження на природні ресурси робить економіку несприятливою до зростання, гальмує покращення позиції країни в податковій конкуренції, що набирає обертів у нових країнах-членах ЄС, де внаслідок реформ вдалося знизити податкове навантаження на капітал.

Податковий тиск поступово перекладається на плечі кінцевих споживачів, на всіх громадян України, згідно із даними, наведеними в табл. 1

Таблиця 1

Динаміка та структура надходжень від податків в Україні [2]

Показник	Роки								
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ПДВ, млрд грн	10,35	13,47	12,60	16,73	33,80	50,40	59,38	92,08	84,60
у % до ВВП	5,12	6,10	4,71	4,85	7,96	9,41	8,32	9,71	9,25
Акцизний податок, млрд грн	2,62	4,09	5,27	6,70	7,95	8,61	10,57	12,78	21,62
у % до ВВП	1,30	1,81	1,96	1,94	1,87	1,61	1,48	1,34	2,33
Мито, млрд грн	1,77	2,15	3,35	4,71	6,52	7,37	9,59	11,90	6,30
у % до ВВП	0,80	0,82	1,27	1,34	1,70	1,34	1,35	1,26	0,69
Податок на доходи фізичних осіб, млрд грн	8,28	9,40	13,27	16,16	23,46	26,17	34,41	47,86	33,05
у % до ВВП	4,05	4,16	4,95	4,68	5,52	4,88	4,83	5,01	3,61

У Концепції реформування податкової системи чітко зазначено, що "...нормативно-правова база оподаткування в Україні є складною, неоднорідною та нестабільною, а окремі законодавчі норми – недостатньо узгодженими, а інколи й суперечливими" [3]. На жаль, навіть з прийняттям Податкового кодексу ситуація із суперечностями та удосконаленням податкового процесу не змінилась: протягом першого року дії (2011 р.), було прийнято 17 законів щодо змін та доповнень [4].

Одним із найбільш суперечливих та складних в адмініструванні податків є ПДВ. За словами В. Мосейчука, ПДВ практично перетворився на звичайний податок із обігу для кінцевих споживачів та податок на інвестиції за шаленою ставкою 20%, адже кожен громадянин бачить 20% ПДВ у кожному чеку [5]. Запровадження ПДВ в Україні замість податку з обороту, передбачало, що податок буде стягуватись лише із доданої вартості кінцевого продукту, однак, згідно із чинним законодавством України, об'єктом оподаткування є "...операції платників податку з поставки товарів, ...поставки послуг, ...ввезення товарів, ...вивезення товарів..." [6]. Тобто виходить, що цей податок є податком із продажів чи реалізації. На сучасному етапі необхідно методичку вираховування цього податку привести у відповідність із визначальною метою його введення, тобто податок повинен нараховуватись лише на ту частину вартості товару, яка перевищує закупівельну. Також важливим аспектом у реформуванні самого ПДВ є його відшкодування саме за експортними операціями, що залишилось досі найбільш корумпованим моментом у податковій системі. Країна заборгувала майже половину відшкодувань по ПДВ

підприємствам-експортерам, таким чином показуючи свою неплатоспроможність на розпорошення бюджету.

Наявність ПДВ у податковій системі є обов'язковою умовою для інтеграції України в Європейський Союз, оскільки надходження від податку на додану вартість є одним із основних джерел формування спільного бюджету ЄС, тому його реформування конче необхідно для впровадження майбутнього стратегічного плану.

Суперечності та недоліки податкової системи стосуються не лише непрямого податку, а також і основного податку, який використовується ще за часів Радянського Союзу та за часів незалежної України – це податок на доходи фізичних осіб. Досі країна не може знайти оптимальний варіант оподаткування доходів громадян, використовуючи при цьому і прогресивну, і пропорційну ставки оподаткування.

До 2004 р. в Україні застосовувалась прогресивна ставка оподаткування від 10% до 40%. Однак висока ставка на високий рівень доходу, а також додаткові відрахування із заробітної плати, примушували роботодавців ухилятися від сплати або мінімізувати свої доходи, при цьому використовувати тіньові схеми оплати праці, що своєю чергою зменшувало надходження до бюджету. З 2004 р. Україна запровадила єдину пропорційну ставку оподаткування – 13%, а з 2007 р. 15% від оподаткованого доходу громадян [7]. Згідно із ст. 167 ПКУ, з 01.01.2011 р. ставка податку на доходи фізичних осіб становить 15% бази оподаткування та 17%, якщо сума отриманих платником податку доходів перевищує десятикратний розмір мінімальної заробітної плати; подвійною ставкою, тобто 30%, обладаються доходи, нараховані як вигреш чи приз [8].

Важливим фактором, який стримує реформування податкової системи, є корупція в лавах державних службовців, яка досі не викорінена. У вересні 2011 р. у прес-центрі “Укрінформ” було презентовано дослідження “Стан корупції в Україні. Порівняльний аналіз загальнонаціонального дослідження 2007, 2009 – 2011 рр.”. Результати дослідження засвідчили, що вимогання хабарів у 2011 р. зросло і повернулось до рівня 2007 р. (25,8% у 2011 р. та 25,6% у 2007 р.), попри те, що в 2009 р. воно скоротилось до 22,1%. Кількість фактів зіткнення громадян із корупцією також залишається досить високою, хоча дослідження 2009 та 2011 рр. фіксують певне їх зменшення. Так, у 2011 р. 60,1% респондентів заявили, що вони були втягнуті в корупційні відносини з посадовцями протягом останніх 12 місяців, на відміну від 62,5% у 2009 р. та 67% у 2007 р. Безсумнівно, негативним явищем у протидії проявів корупції є те, що тільки 4% жертв корупції зізнались, що намагались захистити свої права перед чиновником. Деякі ж вважали хабар як подарунок чиновнику. Основною причиною не оскарження дій посадовця залишається впевненість, що така спроба все одно буде марною. Потрібно зазначити, що в 2011 р. серед найбільш корумпованих органів 64,4% громадян назвали Державтоінспекцію (в 2009 р. – 63,3%), 60,3% – судову систему (в 2009 р. – 54,2%), 60,3% – отримання медичних послуг (в 2009 р. – 54,2%) і 59% - міліцію (в 2009 р. – 58,4%), зокрема і податкову [9].

До відповідальності притягнуто службових та посадових осіб таких силових органів, як органи внутрішніх справ – 41, податкової міліції – 2, Державної податкової служби України – 24, Державної кримінально-виконавчої служби України – 38, Служби безпеки України – 1, Збройних сил України – 76, Державної прикордонної служби України – 3, інших утворених відповідно до законів військових формувань – 2, митної служби – 6 та органів і підрозділів цивільного захисту – 17. Не притягнуто до відповідальності жодного службовця прокуратури, включаючи військову [10].

Від рівня розвитку малого й середнього бізнесу, результату партнерських відносин між державною податковою політикою й бізнесом значною мірою залежить ефективність подолання наслідків економічної кризи, стабілізація економічного стану, подальше просування країни шляхом соціально-економічного прогресу, реформування податкового навантаження, європейської інтеграції і зміцнення її глобальної конкурентоспроможності, подальший культурний розвиток та формування ідеології. Влада повинна зменшити рівень податків або урівноважити податки з доходами, зменшити процент позики, тарифи та мито та збільшити державне субсидування, матеріальну та іншу допомогу середнім та малим підприємствам задля економічного зростання та створення стабільного середнього класу в країні. Існування середнього класу необхідне для функціонування стабільного суспільства, і, таким чином, сильної держави.

Отже, можна охарактеризувати сучасну податкову систему України так:

1. Податкова система України має фіскальну спрямованість, через що немає ефективного розподілення ресурсів у найбільш пріоритетні галузі економіки. Внаслідок цього країна знижує свій рівень конкурентоспроможності на міжнародній арені. Беручи до уваги сучасний рівень податкової конкуренції, складність звітності, закритість податкових органів невідшкодування надходжень до бюджету залишаються на низькому рівні.

2. Не чітко урегульовано законодавство з практикою оподаткування малих та середніх підприємств, що стримує формування стабільного прошарку населення – середній клас.

3. Високий рівень корумпованості державних службовців, які безпосередньо пов'язані з податковою політикою.

Висновки

З усього вищезазначеного можна підсумувати, що висновки для вирішення проблем та подальшого удосконалення існуючої системи оподаткування необхідно:

– удосконалити середовище оподаткування для активізації підприємницької діяльності, забезпечити рівність усіх платників перед законом та поступово підвищити морально-етичний потенціал платників податків, тобто сформувати відповідальне ставлення платників до виконання своїх податкових зобов'язань;

– поетапно знижувати податкове навантаження на національну економіку;

– зменшувати майнову нерівність через запровадження податку на нерухоме майно відповідно до його площі та розташування;

– спростити податкову систему шляхом скорочення кількості податків та зборів;

– спростити фіскальний розрахунок податку шляхом створення єдиного рахунку для оплати.

Таким чином, в Україні необхідно створити національну податкову систему, адаптовану до міжнародних стандартів, яка забезпечить максимальні надходження до бюджету, реалізує підтримку інновацій та екологічних тенденцій в економіці, збалансує інтереси учасників податкових відносин, трансформує основну функцію податкових органів з контрольно-каральної на обліково-інформаційну з консультативною складовою. За таких перспективних перетворень, на нашу думку, Україна зможе себе позиціонувати на високу міжнародному рівні та створити всі належні умови задля процвітання та добробуту нації.

Література

1. Paying Taxes 2012 [Electronic resource]. — Access mode : <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes/data-tables.jhtml>.

2. Управління податковою системою України в умовах міжнародної економічної інтеграції [Текст] : монографія / Т. А. Крушельницька. — Донецьк : Юго-Восток, 2012. — С. 220.

3. Проект концепції реформування податкової системи України станом на 15.05.2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://profwins.com.ua/uk/legislation/project/656.htm>.

4. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

5. Мосейчук В. Нестабільність правового регулювання відносин у сфері адміністрування податку на додану вартість стала загрозою національній безпеці України [Електронний ресурс] / В. Мосейчук. — Режим доступу : http://www.marazm.org.ua/tax_pdv/4_52.html.

6. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.10.2010 р. / уклад. В. Кузнєцов. — Х. : Фактор, 2011. — 496с.

7. Управління податковою системою України в умовах міжнародної економічної інтеграції... — 410 с.

8. Податковий кодекс України... — 496 с.

9. Запобігання та протидія корупції [Текст] : навч. посіб. / за ред. проф. Михненко А. М. ; А. М. Михненко, О. В. Руснак, А. М. Мудров [та ін.]. — 3-є вид., доп. і перероб. — К. : НАДУ, 2012. — 529 с.

10. Там само. — 529 с.

V. Smahliuk

PUBLIC TAX POLICY FORMULATION AND IMPLEMENTATION IN RECENT TIMES IN UKRAINE: PROBLEMS AND SOLUTIONS

The main problems of public tax policy encountered by Ukraine in the period of its independence and possible ways of solving them are examined. Basic types of taxes and their influence on the economic situation and business are analyzed.

Key words: public tax policy, tax system, democratic changes, social development, public administration, tax burden.